

УДК 343.575:351.761.3

Т. Момотенко,кандидат юридичних наук, завідувач кафедри
Національної академії Служби безпеки України

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ У КОНТЕКСТІ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Нова геополітична ситуація, що склалася не лише на теренах нашої країни, а й світі у цілому, вимагає докорінного переосмислення сучасних загроз національній безпеці та міжнародному правопорядку, напрацювання на його основі оновлених підходів безпекової політики. Такого роду підходи мають враховувати загрози та виклики, джерелом яких є широке коло державних та недержавних акторів, дії яких можуть перетинатися та поєднуватися як за цілями та намірами, так і за методами, що ними застосовуються.

Характерною рисою сучасного суспільства стало посилення загрози його криміналізації, поширення протиправних практик та їх широка інституціоналізація. Економічні ресурси, що знаходяться у розпорядженні угруповань організованої злочинності, дозволяють їм здійснювати цілеспрямований вплив на суспільство, деформувати політичну та економічну системи, використовуючи для цього механізми корупції.

Так, актуальною є задача дослідження злочинності як загрози національній безпеці України, визначення сучасних тенденцій його розвитку з метою напрацювання ефективних заходів протидії. Таке дослідження сприятиме більш повному розумінню природи цього явища, що є одним із найгостріших викликів сучасності та безпосередньо загрожує національній безпеці країн та міжнародному правопорядку.

Ступінь розробленості проблеми. Дослідженню організованої злочинності присвячено широке коло досліджень вітчизняних на зарубіжних кримінологів. Маються на увазі роботи таких вчених: В.М. Дрьоміна, А.П. Закалюка, О.М. Литвака, В.Я. Тація, В.А. Тимошенка, а також С. Брауна, М. Рута, С. Снайдера та Л. Шеллі. Динаміка розвитку цього явища, посилення загрози з його боку для національної безпеки України потребує додаткового дослідження цього феномену у контексті формування безпекової політики держави. Метою

статті є виявлення рис сучасної організованої злочинності, що визначають загрозу з боку цього явища для національної безпеки та міжнародного правопорядку.

Досягнення цієї мети вимагає виконання таких завдань: дослідити динаміку розвитку організованої злочинності, її визначальні ознаки та виокремити ті із них, що мають особливе значення для формулювання політики держави у сфері забезпечення національної безпеки.

Події, що мали місце у нашій країні, вимагають суттєвого переосмислення підходів до забезпечення її національної безпеки, що мають враховувати як специфіку загроз, так і об'єкти, що мають охоронятися.

Забезпечення національної безпеки, сталого розвитку суспільства є стратегічним завданням сучасної держави [1, с. 215]. Реалізація цього завдання обумовлена також і практичними потребами демократичних змін, створенням новітньої політики у цій сфері, що відповідає життєво важливим інтересам людини, суспільства та держави [2, с. 3]. При цьому держава не лише продовжує виступати основним засобом забезпечення безпеки громадянського суспільства [3, с. 395] – наявні чинники свідчать, що роль та значення держави як інструмента реалізації безпекової політики постійно зростає.

На нашу думку, підходи до визначення безпекової політики мають враховувати, передусім, два наступні чинники: об'єкти, що підлягають захисту, серед яких ключове місце займає сталий суспільний розвиток, та загрози, від яких ці об'єкти мають захищатися. При цьому у визначенні поняття «безпека» та «національна безпека» у нормативно-правових актах держави, як правило, виходять із наявних загроз, ставлячи протидію їм у центр безпекової політики. [4, с. 395]. Незважаючи на важливість врахування об'єктів захисту у розробці системи забезпечення національної безпеки, вважаємо, що зазначений підхід є цілком виправданим, оскільки діяльність суб'єктів

у цій сфері має орієнтуватися, передусім, на протидію певним загрозам. Звичайно, відсутність загроз не означає автоматичного забезпечення суспільного розвитку, економічного прогресу та демократичного врядування, але досягнення цих цілей, як правило, залежить від ширшого кола суб'єктів реалізації державної політики і не може бути обмежена лише сферою безпекової політики.

Дослідники виділяють низку загроз, що мають як внутрішнє, так і зовнішнє походження. Це, зокрема, загроза конституційному устрою і державному суверенітету України; наявність сепаратистських тенденцій в окремих регіонах і в певних політичних силах України; масове порушення прав громадян в Україні та за її межами; загострення міжетнічних та міжконфесійних конфліктів; порушення принципу розподілу влад; невиконання або неналежне виконання законних рішень органів державної влади і місцевого самоврядування; відсутність ефективних механізмів забезпечення законності, правопорядку, протидії злочинності, особливо її організованим формам та проявам тероризму; загострення політичних протиріч як особливо небезпечна загроза безпеці будь-якої країни, у тому числі України [5, с. 26]. Слід зазначити, що, на нашу думку, для нашої країни всі наведені загрози мають, тією чи іншою мірою, криміногенний характер, злочинність слід розглядати не лише як наслідок впливу інших загроз національній безпеці України, а як самостійну загрозу, що визначається широким колом чинників внутрішнього та зовнішнього походження. До таких чинників відносяться як процеси, що мають об'єктивний характер, такі як нерівномірність економічного розвитку, відставання темпів росту економіки від потреб суспільства, недостатність природних або людських ресурсів, процеси урбанізації суспільства, забруднення навколишнього середовища тощо, так і соціальні дії, що виникають внаслідок гострих протиріч між державами та політичними і соціальними силами, що їх підтримують [6, с. 131].

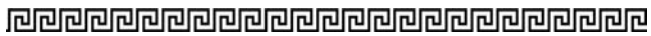
Сучасна організована злочинність відноситься до феноменів, що становлять особливу загрозу національній безпеці та міжнародному правопорядку. Звичайно, це явище притаманне будь-якому суспільству і, значною мірою, визначається взаємодією між ним та індивідуумом, а її наслідки, у свою чергу, впливають та деформують закономірності життєдіяльності особи та соціуму [7, с. 22]. У той же час, не зважаючи на такий універсальний характер організованої злочинності, його прояви у

різних країнах мають достатньо виражену специфіку, що необхідно враховувати при оцінці ступені його загрози та формуванні системи протидії.

Організована злочинність становить собою, передусім, різновид злочинного підприємництва, [8, с. 7–10], тобто економічної діяльності, орієнтованої на отримання прибутку шляхом постачання на ринок захищених товарів та послуг. Організація такого процесу вимагає залучення та використання певних ресурсів, налагодження каналів доставки та забезпечення ринкової пропозиції. У той же час, в країнах, що розвиваються та перехідних економік найбільший прибуток дає протиправна діяльність, пов'язана із розкраданням національних багатств, ухиленням від оподаткування, іншими протиправними діями у сфері легальної та напівлегальної економіки. Для такого роду злочинності характерним є системний зв'язок із корупцією, оскільки ці злочини не можуть вчинятися без відповідного покровительства з боку корумпованих представників органів влади та управління. Транснаціональний характер цієї злочинності проявляється, передусім, у тому, що кошти, одержані злочинним шляхом, вивозяться із країни, у тому числі із застосуванням різного роду офшорних механізмів. До такого роду діяльності часто є причетними угруповання, що діють на теренах декількох країн, узгоджують свої дії з метою забезпечення найкращих умов для досягнення власної протиправної мети.

Зазначена злочинність значно легше, ніж злочинне підприємство, наприклад, у сфері наркобізнесу, торгівлі людьми, зброєю чи нелегальної міграції, інтегрується до легальної економіки, впливає на політичну систему держави, визначає життя суспільства у цілому. Це, у свою чергу, обумовлює потребу у докорінно інших підходах в організації протидії цьому явищу, що мають гуртуватися на потребах забезпечення національної безпеки, захисту інтересів держави, економіки та суспільства.

Особливістю організованої злочинності на пострадянському просторі є тісна інтеграція джерел загроз – державних та недержавних, при чому перші все частіше виступають провідниками інтересів останніх, діють на користь криміналітету, орієнтують діяльність органів державної влади та управління на забезпечення протиправних потреб злочинних угруповань. Це стосується, у тому числі, і установ сектору безпеки, правоохоронних органів, зовнішньополітичних відомств, а також установ, що діють у сфері ліцензування, фінансового контролю, фіскальної системи держави. Таким чином,

суверенітет держави підривається на користь структур організованої злочинності, що становлять у такому випадку все більшу загрозу для міжнародного правопорядку у цілому.

Проникнення організованої злочинності до політичної та економічної систем, встановлення нею контролю над суспільним життям дозволяє їй угрупуванням легалізувати свою діяльність як через установи легального бізнесу, так і через різного роду громадські та політичні організації, підмінювати національні інтереси власними, відстоюючи їх на внутрішньодержавному рівні та на міжнародній арені – у відносинах із іншими державами.

Зазначена злочинність характеризується високим рівнем диверсифікації форм та методів протиправної діяльності, поєднанням легальних та нелегальних інструментів, політичних, економічних та суто кримінальних засобів для досягнення власної мети. Як і в інших випадках, такого роду діяльність має виражену економічну вмотивованість, незалежно від сфери діяльності та квазіідеологічного прикриття, що при цьому використовується.

Слід також зазначити, що корупція, пов'язана із такого роду злочинною діяльністю, не обмежується виключно використанням окремими посадовими особами наданих їм службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди [9]. Це явище є основним механізмом, що використовується будь-якими джерелами загроз національній безпеці нашої країни, для реалізації ними своїх протиправних намірів. Не буде перебільшенням сказати, що корупція не лише є головною загрозою безпеці нашої країни, а й визначає та, значною мірою, обумовлює усі інші загрози у будь-якій сфері.

З огляду на викладене, забезпечення національної безпеки України у політичній, економічній, соціальній та інших сферах має враховувати транснаціональну кримінальну складову, реальну мотивацію акторів, що, як правило, має виражений матеріальний характер. Спрямування такого роду акторів у інших сферах, зокрема, політичній, найчастіше спрямовані на забезпечення власних можливостей матеріального збагачення із застосуванням протиправних механізмів.

Таким чином, підриив економічної бази організованої злочинності, звуження її можливостей впливати на економічний сектор, використовувати фінансові та інші подібні інститути для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, є невід'ємною складовою забезпечення національної

безпеки у всіх сферах. З огляду на це, боротьба з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, має розглядатися як ключова складова антикримінальної політики держави, передусім у сфері боротьби з організованою злочинністю.

Запобігання корупції в органах державної влади та управління, недопущення встановлення контролю над їх діяльністю з боку організованих злочинних угруповань є найбільш критичним напрямом реалізації безпекової політики держави. При цьому така протидія має враховувати не лише внутрішні, а й зовнішні чинники, спрямування корупційного характеру з боку організованих злочинних угруповань транснаціонального характеру, що базуються поза межами нашої країни, мають можливість використовувати державні інститути інших країн для досягнення своєї протиправної мети.

Транснаціональний характер сучасних загроз, переплетіння широкого спектру внутрішніх та зовнішніх чинників, що їх визначають, обумовлює значення міжнародного співробітництва у протидії цим явищам, забезпечення участі нашої країни у міжнародних ініціативах безпекового характеру. Міжнародне співробітництво у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності має розглядатися як один із найважливіших напрямів діяльності правоохоронних органів України.

Можна зробити висновки про те, що організована злочинність у нашій країні має суттєву специфіку, що відрізняє її від такого роду явищ у інших країнах. Передусім це стосується сфери її діяльності, що концентрується, у першу чергу, в легальній економіці. Організована злочинність у нашій країні та пострадянському просторі у цілому має тісний системний зв'язок із корупцією та орієнтована на розкрадення національних ресурсів на користь представників криміналітету. Такого роду злочинність має виражений транснаціональний характер, що полягає у використанні нею міжнародних механізмів легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також формуванні злочинних структур, що діють на транснаціональному рівні. Ця злочинність має можливості відносно легко інтегруватися до політичної, економічної та соціальної структур держави, що посилює ступінь її загрози для національної безпеки та міжнародного правопорядку. Протидія такого роду злочинності повинна здійснюватися у рамках загальної безпекової політики держави і має орієнтуватися на підриив економічного підґрунтя криміналітету, захист держави, суспільства

та економіки від його впливу, у тому числі шляхом реалізації комплексу заходів антикорупційного характеру, а також широко використовувати механізми міжнародного співробітництва.

Ключові слова: злочинність, корупція, транснаціоналізація, національна безпека.

Стаття присвячена дослідженню характеристик та тенденцій розвитку сучасної організованої злочинності в Україні у контексті забезпечення національної безпеки та міжнародного правопорядку.

Статья посвящена исследованию характеристик и тенденций развития современной организованной преступности в Украине в контексте обеспечения национальной безопасности и международного правопорядка.

The article deals with characteristics and trends of development of the modern organized crime in Ukraine in the context of ensuring national security and international law and order.

Література

1. Нижник Н.Р., Ситник Г.П., Білоус В.Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : навчальний посібник / За заг. ред. П.В. Мельника, Н.Р. Нижник. – Ірпінь, 2000 – 304 с.

2. Нікітін Ю.В. Протидія злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства : монографія. – К. ВНЗ «Національна академія управління», 2009. – 373 с.

3. Ковальський В., Маначинський О., Пронін Є. Національна безпека // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К. : Генеза: Довіра, 1996. – С. 539.

4. Дергачов О. Проблеми національної безпеки // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К. : Генеза: Довіра, 1996. – С. 591, С. 459 ; Бодрук О.С. Системи національної та міжнародної безпеки в умовах формування нового світового порядку : 1991–2001 роки. Дис. док. політ. Наук : 21.01.01. Нац. інститут стратегічних досліджень : Нац. інст. проблем міжнародної безпеки. – К., 2003. – 415 с.

5. Данільян О.Г., Дзьобань О.П., Панов М.І. Національна безпека України : сутність, структура та напрями реалізації : навчальний посібник. – Харків : «ФОЛІО», 2002. – 285 с.

6. Дзлієв М.И., Потрубач Н.Н. Основы обеспечения безопасности жизнедеятельности : курс лекций. – М., 1996. – 185 с.

7. Уцаповський В. Ф. Протидія організованій злочинності: теоретичні та соціально-правові проблеми : монографія / МВС України ; Державний НДІ. – К. : ДНДІ МВС України, 2009. – 532с.

8. Gottschalk P. Entrepreneurship and Organized Crime. Entrepreneurs in Illegal Business / Edward Elgar Publishing, Inc. – Northampton, 2009. – 208 p.

9. Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI «Про засади запобігання і протидії корупції» // Відомості Верховної Ради України, – 2011, – № 40. – Ст. 404.

